

Natuurklanken

juli - augustus - september 2023 nummer 3

KNNV
vereniging voor veldbiologie

Epe-Heerde

Adressen

Bestuur

Voorzitter: Vacature
Secretaris: Yvonne Zeegers
secretaris@epe-heerde.knnv.nl
Penningmeester: Ron Roovers
penningmeester@epe-heerde.knnv.nl
Wrnd. voorzitter/algemeen lid: Wim Oosterloo
(contactpersoon natuurbescherming)

Algemeen lid: Angela Dezijn
Algemeen lid: Harry Rijken

Ledenadministratie

Yvonne Zeegers
ledenadministratie@epe-heerde.knnv.nl

Website

landelijk: www.knnv.nl
afdeling: epe-heerde.knnv.nl
Webmaster: Herman Snoek
info@epe-heerde.knnv.nl

Social media

Twitter: @KNNVEpeHeerde

Contactpersoon werkgroepen

Planten: Egbert de Boer

Paddenstoelen: Herman Snoek

Insecten: Gerard Plat

Geologie en Landschap: Tjada Amsterdam
Mossen: Mariet van Gelder

Vogels: zie website epe-heerde.knnv.nl
Zoogdieren: Frans Bosch

Natuurpadcommissie

Tjada Amsterdam, Margriet Maan

Tuinambassadeur

(Elly ter Stege): Vacature

Colofon

Wat doen wij

KNNV Epe-Heerde is een actieve vereniging. Naast ontspanning doen we inventarisaties van flora en fauna, gegevens die de landelijke databanken voorzien van nuttige informatie in ons werkgebied. Op het gebied van natuurbescherming houden we de ontwikkelingen in de regio bij en geven we advies en commentaar in het belang van de natuur.

Over Natuurklanken

Natuurklanken is het afdelingsblad van de Koninklijke Ned. Natuurhistorische Vereniging (KNNV), vereniging voor veldbiologie, afdeling Epe-Heerde. Het wordt verspreid onder de leden en verschijnt vier maal per jaar.

Coördinatie bezorging

Lita Keuskamp

Redactie en digitale kopij

Lita Keuskamp, Joke van Litsenburg, Herwin Looman
Kopij naar: redactie.knnv.eh@outlook.com
Sluitingsdatum kopij volgende Natuurklanken:
1 september 2023.
Foto's graag in hoge resolutie en apart aanleveren.

Contributie en lidmaatschap

Leden € 30,00 per jaar
Huisgenootleden € 12,50 per jaar
Leden van andere KNNV afdelingen € 10,00 per jaar
Contributie betalingen steeds vóór 1 maart naar:
Rabobank IBAN: NL69RABO0101.219.865 t.n.v.
penningmeester KNNV afd. Epe-Heerde, Weteringdijk
47, 8166 KS Emst
Indien u het lidmaatschap wilt beëindigen dan dient dit schriftelijk te gebeuren (via ledenadm.) vóór 1 november voorafgaand aan het nieuwe lidmaatschapsjaar.

1000 soorten dagen Tongeren Foto Maud Berens

Inhoud

Stuurpraat	4
Algemeen programma	5
Vogelexcursie Tongeren	7
Salvador Dali	8
Een nieuwe lente en een nieuw geluid?	9
Vindplaatsen van planten gezocht!	10
Excursie naar Samerott op zaterdag 22 april 2023	11
Groteske gallen	15
Zwartwitte bokaalkluifzwam	17
Programma werkgroep paddenstoelen	18
1000-soortendagen Tongeren	18
Echte zoonanbidders!	21

 Voor een van de volgende edities van Natuurklanken zoekt de de redactie (nacht)waarnemingen die met een wildcamera zijn vastgelegd.
redactie.knnv.eh@outlook.com

Foto voorpagina

Viervlek, een libel uit de familie Korenbouten.
Heerde, Bakhuisbos.
Foto Jenneke Kamphuis

Foto achterpagina

Tijdens het inventariseren door de plantenwerkgroep in de Motketel, werd dit reekalfje ontdekt, beschermt tussen hei, varens en wat struikjes.

Foto Wietske Jansen

Stuurpraat

Beste Leden,

Als actief imker wordt ik de laatste weken bijna dagelijks geconfronteerd met berichten over de Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*). Een invasieve exoot die een bedreiging vormt voor zowel de wilde bijen als de door mensen gehouden honingbijen. Door actieve predatie van bijen, kan de Aziatische hoornaar complete gebieden ontdoen van bijen, met mogelijk grote gevolgen voor de biodiversiteit in het jachtgebied van deze exoot. En dan te bedenken dat de eerste melding nog geen 6 jaar geleden werd gedaan vanuit Schouwen-Duiveland.

Niet alleen de Aziatische hoornaar vormt een bedreiging voor de biodiversiteit. Denk ook maar eens aan de vele (water)planten, zoals Grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*), Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*), Reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*), zoogdieren als de Muskusrat (*Ondatra zibethicus*) of de Beverrat (*Myocastor coypus*), vogels als de Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*) of de Heilige ibis (*Threskiornis aethiopicus*). Om over de overweldigende aanwezigheid en verspreiding van diverse soorten kreeften als de Californische rivierkreeft (*Pacifastacus leniusculus*) en de Rode Amerikaanse rivierkreeft (*Procambarus clarkii*) maar niet te spreken.

Wat in eerste instantie een mooie aanwinst was voor de tuin, vijver, aquarium, volière of als huisdier, blijkt achteraf soms een verwoestende werking te hebben op de inheemse flora en fauna. Zo kregen wij een paar jaar geleden van de burens nog een kluit Pampagras. Inmiddels staat deze in onze tuin. Toen wist ik niet dat een aantal soorten van deze plantenfamilie als een gevaar voor de Nederlandse/Europese biodiversiteit wordt gezien. Inmiddels is Hoog pampagras (*Cortaderia jubata*) op de Unielijst geplaatst. De Unielijst is een door de EU opgestelde lijst van invasieve soorten die ergens in Europa voorkomen en schade veroorzaken of dit in de toekomst waarschijnlijk gaan doen. Het bezitten, verhandelen, kweken, transporteren en importeren van deze soorten is in de hele EU verboden (www.invasieve-exoten.info). Of het specifiek deze variant is die ik gekregen heb van onze burens weet ik niet, ik ben geen plantendeskundige.

Dat dit ook bij professionele bedrijven soms misgaat blijkt uit het vernietigen van de hele handelsvoorraad Kleine vlotvaren (*Salvinia minima*) die de afgelopen jaren besmet geraakt was met de Grote vlotvaren (*Salvinia molesta*). Het verschil tussen de Kleine en de Grote vlotvaren is lastig te zien. De invasieve uitheemse waterplant heeft de *Salvinia minima* op het bedrijf, dat handelt in waterplanten, uiteindelijk verdrongen. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft op dinsdag 31 januari j.l. bij dat bedrijf ongeveer een half miljoen waterplanten laten vernietigen.

Hoewel deze niet op de Unielijst voorkomt, mag de, bij imkers geliefde, Robinia (*Robinia pseudoacacia*) gericht chemisch worden bestreden. Dit is geregeld in de Regeling gewasbeschermingsmiddelen en biociden. Een regeling waar o.a. ook de eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*) en de Aziatische duizendknopen deel van uitmaken (www.invasieve-exoten.info/nl/invasieve-exoten/wet-en-regelgeving).

Niet alleen de overheden maar ook elke burger is verantwoordelijk voor het niet verder verspreiden van invasieve exoten. Een plant mag bijvoorbeeld in de tuin of vijver blijven, je moet er dan wel voor zorgen dat de plant zich niet vermenigvuldigt en verspreidt. Als je van de plant af wil, gooi deze dan in de afvalbak voor restafval, niet in de groenbak. Gooi de plant niet op een composthoop. Verkoop geen (stekjes van) invasieve planten en geef ze ook niet weg. Zo help je mee verspreiding van de plant te voorkomen.

Zo kochten wij jaren geleden tijdens een vakantie in het noorden van het land nog stekjes van de Fluweelboom/Azijnboom (*Rhus species*). Een mooie struik/boom met mooie "pluimen", maar een plant die ontzettend woekert. Volgens geldende regels mag ook de Fluweelboom nog steeds chemisch bestreden worden. Dit is geen officiële exoot, maar het feit dat hij op een speciale lijst voorkomt die nog chemisch bestreden mag worden zegt genoeg. Ik wist tot voor kort niet eens van het bestaan van de Unielijst, laat staan van enige wet- en regelgeving op het gebied van Invasieve exoten. Ik denk dat ik ook binnen de KNNV niet de enige ben die hier weinig tot niets van afweet, terwijl het een belangrijk onderwerp is. Iedereen heeft wel gehoord van de Japanse Duizendknoop, Aziatische Hoornaar of Watercrassula (*Crassula helmsii*). Dat je eerst goed onderzoek moet uitvoeren voordat je iets wilt aanplanten in je tuin blijkt onder andere uit de vele discussies onder collega imkers die ik op internet gevonden heb over het wel of niet planten van de Reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*). Een uitstekende plant voor de honingbijen, funest voor de algemene biodiversiteit. Aangezien de plant sinds 2 augustus 2017 op de Unielijst is geplaatst, dien je als natuurliefhebber het enige juiste te doen: niet planten. Ook al zegt de imker in me, dat als deze plant bloeit, er voor bijen verder niets te halen valt.

Ik koop in elk geval niet meer zomaar iets, zeker niet tijdens een trip of vakantie. Ik zal zelf ook niet (meer) actief

bijdragen aan de verspreiding van exoten of gevaarlijke planten, die om welke reden dan ook bestreden mogen worden. Ik wens jullie tot slot een fijne vakantie en hoop jullie in het najaar te ontmoeten bij een van onze vele geplande activiteiten.

Namens het bestuur, Ron Roovers, penningmeester

Algemeen Programma

4 juli 2023 Wandelen met Wim

Wim Oosterloo organiseert een maandelijkse wandeling. Elke eerste dinsdag van de maand gaat men op pad voor een route van ongeveer 5 kilometer, telkens in een ander gebied tussen Hatterm en Apeldoorn. Dit betekent dat er regelmatig even stil wordt gestaan bij flora, fauna en landschap. Binnen de groep is hierin de meeste gevallen voldoende kennis aanwezig, Het zijn leerzame wandelingen. Zowel KNNV-leden (gratis) als niet-leden (bijdrage € 2,00) kunnen hieraan deelnemen (opgave deelname: wimoosterloo@kpnmail.nl). Enkele dagen voor de wandeling ontvangt U per mail de informatie over vertrekplaats en een korte beschrijving van de wandeling.

1 augustus 2023 Wandelen met Wim
Zie voor informatie de wandeling van 4 juli 2023.

5 september 2023 Wandelen met Wim
Zie voor informatie de wandeling van 4 juli 2023.

20 september 2023 Lezing Wilde Bijen –
door Pieter van Breugel

In ons land komen naast de bekende honingbij, meer dan driehonderd soorten bijen voor. We noemen ze wilde bijen, omdat ze hier inheems zijn, dus 'in het wild' voorkomen. De ruim twintig soorten hommels rekenen we ook tot onze wilde bijen. Zij vormen volken met vele dieren in één nest. De meeste inheemse bijen doen echter alles alleen en heten daarom solitaire bijen. Omdat ze ons niet steken en dus niet lastig zijn, zijn ze onbekend. Vele van deze soorten zijn gespecialiseerd op bepaalde planten en worden sterk bedreigd door de negatieve invloed van de mens op de flora. De soorten zijn vaak genoemd naar hun uiterlijk of gedrag. Zo kunt u onder meer aantreffen: zandbijen, koekoeksbijen, metselbijen, maskerbijen, behangersbijen, wolbijen, bloedbijen en zijdebijen.

Pieter van Breugel uit Veghel houdt zich al jaren bezig met het bestuderen van deze dieren en het aanbieden van nestgelegenheden en is auteur van enkele boeken over wilde bijen. Uit zijn eigen ervaring puttend en aan de

Pluimvoetbij beladen met stuifmeel Foto Pieter van Breugel

Grote wolbij op scharlei Foto Pieter van Breugel

Tuinbladsnijder voor haar nestgang Foto Pieter van Breugel

hand van werkelijk unieke opnames, zal hij u een wonderlijke insectenwereld voortoveren, die u onmiddellijk zal verleiden om in uw eigen omgeving meer en beter te gaan kijken. Door zijn enthousiaste verhaal zult u geïnspireerd en rijker huiswaarts keren in het besef dat ook in uw directe omgeving juweeltjes van dieren een wonderlijk leven leiden. Het loont dus werkelijk de moeite om te komen!

De lezing is op woensdag 20 september 2023.

Locatie: Kulturhus Epe, Stationsstraat 25, 8161 CP Epe. Aanvang: 20.00 uur.

Deelname: KNNV/IVN-leden gratis. Voor niet-leden geldt een bijdrage van € 5,00 per persoon

3 oktober 2023 Wandelen met Wim

Zie voor informatie de wandeling van 4 juli 2023.

7 november 2023 Wandelen met Wim

Zie voor informatie de wandeling van 4 juli 2023.

30 november 2023 Lezing Invasieve exoten - door Wilfred Reinhold.

Exoten komen van nature niet in Nederland voor, maar zijn door menselijk handelen hier terecht gekomen. Transport, handel en toerisme zijn de belangrijkste routes waarlangs exoten hier terecht komen. Ze kunnen per ongeluk hier terechtkomen, bijvoorbeeld door meeliften met transporten of opzettelijk door het verhandelen van exotische dieren en planten. Een klein deel van de exoten kan zich vestigen in onze natuur. Gaat een soort zich snel vermeerderen dan spreken we van een invasieve exoot. Invasieve exoten verdringen inheemse soorten en veroorzaken schade aan natuur, economie en veiligheid of gezondheid van mens en dier. Bij de aanpak van invasieve exoten worden verschillende methoden en technieken gebruikt, de aanpak is vaak gefragmenteerd. Beheerders baseren zich niet altijd op de meest actuele informatie en de aanpak is vaak niet of onvoldoende effectief.

Wilfred Reinhold is voorzitter van het Platform Stop Invasieve Exoten.

De lezing is op donderdag 30 november 2023.

Locatie: Kulturhus Epe, Stationsstraat 25, 8161 CP Epe. Aanvang: 20.00 uur.

Deelname: KNNV/IVN-leden gratis. Voor niet-leden geldt een bijdrage van € 5,00 per persoon.

5 december 2023 Wandelen met Wim

Zie voor informatie de wandeling van 4 juli 2023.

Halsbandparkiet, een invasieve exoot Foto Joke van Litsenburg

Vogelwerkgroep, 1000-soortendag 28 en 29 april 2023. Excursieleiders: Matthijs Bootsma en Adrie Hottinga

Op zaterdagmorgen om 6.00 uur verzamelden zich acht vogelliefhebbers op het parkeerterreintje bij Natuurtalent op het landgoed Tongeren. Tussen 6.00 uur en 9.00 uur werd gewandeld op het landgoed Tongeren en in het Wisselse veen. De combinatie landgoed Tongeren en Wisselse veen staat borg voor veel waar te nemen vogelsoorten. In totaal werden 52 vogelsoorten waargenomen. De totaalijst is aangevuld met overige waarnemingen van de diverse werkgroepen en dat brengt het totaal op 56 soorten. Op 24 april werden ook nog Staartmees en Kleine bonte specht waargenomen; omdat het broedvogels zijn werden deze twee soorten ook op de lijst opgenomen.

Van de 56 vogelsoorten zijn negen soorten opgenomen op de Rode lijst en vier op de Oranje lijst.

Overzicht van waarnemingen

Soort		Soort		Soort	
Blauwe reiger	foeragerend	Boomleeuwerik	broedvogel	Bonte vliegenvanger	broedvogel
Grauwe gans	broedvogel	Boerenzwaluw	broedvogel	Koolmees	broedvogel
Nijlgans	broedvogel	Graspieper	broedvogel	Pimpelmees	broedvogel
Wilde eend	broedvogel	Boompieper	broedvogel	Glanskop	broedvogel
Rode wouw	jagend	Witte kwikstaart	broedvogel	Staatmees*	broedvogel
Buizerd	broedvogel	Winterkoning	broedvogel	Boomklever	broedvogel
Sperwer	broedvogel	Heggenmus	broedvogel	Boomkruiper	broedvogel
Waterhoen	broedvogel	Roodborst	broedvogel	Gaai	broedvogel
Kievit	broedvogel	Roodborsttapuit	broedvogel	Zwarte kraai	broedvogel
Holenduif	broedvogel	Grote lijster	broedvogel	Raaf	broedvogel
Houtduif	broedvogel	Zanglijster	broedvogel	Spreeuw	broedvogel
Koekoek	broedvogel	Merel	broedvogel	Huismus	broedvogel
Bosuil	broedvogel	Beflijster	doortrek	Vink	broedvogel
Ransuil	broedvogel	Tuinfluitier	broedvogel	Kneu	broedvogel
Zwarte specht	broedvogel	Zwartkop	broedvogel	Putter	broedvogel
Groene specht	broedvogel	Grasmus	broedvogel	Goudvink	broedvogel
Grote bonte specht	broedvogel	Fitis	broedvogel	Appelvink	broedvogel
Middelste bonte specht	broedvogel	Goudhaan	broedvogel	Rietgors	broedvogel
Kleine bonte specht*	broedvogel	Vuurgoudhaan	broedvogel		
* Waargenomen op 25 april				Rode lijst	9x
Totaal aantal soorten: 56				Oranje lijst	4x
				N2000	1x

Zwarte specht

Appelvink

Zwartkop

Interessant zijn de waarnemingen van alle vier de spechtensoorten, waarvan de Zwarte specht het predicaat Natura 2000-soort heeft en hierdoor extra bescherming geniet. Er werd nog één overvliegende Beflijster waargenomen. De douglasopstand aan de zuidzijde van het vlonderpad is interessant, omdat daar zowel Goudhaan als Vuurgoudhaan als broedvogel aanwezig zijn. Op de route in het bos werden op tal van locaties Appelvinken gehoord en gezien. Ter hoogte van de Berghoeve liep in het schraalland een reeget met een kalfje.

Al met al zijn veel vogelsoorten waargenomen en is deze route interessant voor het herkennen van vogelsoorten (dit veelal op geluid).

Rode wouw Foto Jan Borst

Kaart van de gelopen route

De stippen op de kaart corresponderen met de waargenomen vogelsoorten

'Kom gauw kijken', roep ik naar Edo, 'Salvador Dalí zit in onze achtertuin'. Een excentrieke Koolmees met enorme zwarte snor blijft onverstoord plukken aan een stuk bont, dat in onze tuin is gewaaid. Het nest moet zacht én van topkwaliteit zijn.

Surrealist Dalí (1904-1989) ontving inspiratie vanuit de kosmos via zijn dunne, langwerpige en sierlijk omhoog gebogen snor. Zou het in aanbouw zijnde Koolmezenest nu ook extravagant en artistiek verantwoord worden?

Hilde Ham

Salvador Dalí

Een nieuwe lente en een nieuw geluid?

Tekst Hilde Ham

Foto's Edo Kreuzen

Niet in Gorters gedicht Mei uit 1889. Wel in april anno 2023.

Onze zijtuin onthult namelijk een fraai fenomeen. Eerst onzichtbaar. Verscholen in het duister. Ondergronds. Dan tevoorschijn komend. Klein. In het oog springend door de opvallend geplooide, hersenachtige hoedstructuur. De gelobde, kastanjebruine koppen zijn in verhouding tot de korte, bleke, witachtige steel vrij groot. Een groepje Voorjaarskluihzammen staat te pronken. Naast een stronk van een Krentenboompje. Niet bij een den, waarmee de onzichtbare schimmel doorgaans een samenlevingsverband (mycorrhiza) heeft. Opmerkelijk. Hoe komt deze soort in onze tuin?

Waarschijnlijk ben ik zelf de boosdoener. Wat niet mag, doe ik toch. Foei. Zo nu en dan raap ik een paar dennenappels, kegels van de Douglasspar. Naalden van andere Sparren. Frommel hen in een oud boterhamzakje. Strooi ze achteloos uit in de tuin. Wacht. Ontdek. Analyseer. Recapituleer.

De zwam is waarschijnlijk afkomstig van Dennenheuvel bij Ugchelen. Sporen zijn wellicht in 2019 meegelift op dennenappels of naalden in mijn jaszak (geslachtelijke voortplanting). Vier jaar ondergronds geleefd. In 2023 hun kans grijpend.

De vrucht van de Voorjaarskluihzwam ziet er aantrekkelijk uit. Een lekker tussendoortje? Nee. Pas op. Dodelijk bij rauwe consumptie. Pas na drogen of verhitten verdwijnen de meeste giftige stoffen. Het verorberen blijft risicovol. Resten gif blijven achter.

Niet eten is het devies.
Gewoon laten staan en
genieten van vorm en kleur.

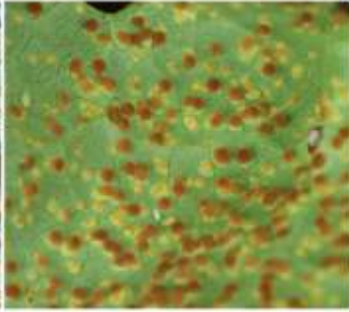

Via de achterburen krijgen we een groep Gewone oesterzwammen in onze tuin. Ze willen een grote boomstronk weggooiden, maar aarzelen. Vragen of ik er ruimte voor heb. Altijd! De loofboomstronk zit vol schimmels. Die verhuizen mee. Na een jaar oogsten we naar champignon geurende Gewone oesterzwammen. Zijdelings aan het dode substraat levend. Van boven ongeveer rond. Van opzij jong gewelfd. Later ongeveer vlak en golvend. Oppervlak droog, maar wel wat vetzig. Licht getint. Bruingrijs. Zwak hygrofaan. Witte lamellen dicht openstaand. Steel is een kort stompje. Deze paddenstoel is eetbaar en heeft een zeer milde smaak.

Inmiddels brengen allerlei buren tuinafval voor een zelfgebouwde tuinwal. Die groeit gestaag. Het aantal paddenstoelen ook. Champignon spec. Gele korstzwam. Geweizwam. Gewone knolparasolzwam. Gewone zwavelkop. Gewoon meniezwammetje. Gewoon elfenbankje. Kaasjeskruidroest. Langsteelfranjehoed. Vroege franjehoed. Zwerminktzwam.

Gewoon meniezwammetje

Kaasjeskruidroest

Gewone knolparasolzwam

Wildplukken of 'Paddenstoelen Hunting' op terreinen van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten is niet toegestaan, maar wordt op beperkte schaal gedoogd. Van hetzelfde laken een pak in onze tuin. Buren zijn van harte welkom om op 'stille jacht' te gaan. Paddenstoelen plukken is namelijk vergelijkbaar met het oogsten van braamen of bessen. De schimmel blijft achter, zoals ook een braam- en bessenstruik blijven staan. Maar geen garanties voor de toekomst.

Vindplaatsen van planten gezocht!

Wie weet in onze omgeving vindplaatsen van de volgende soorten:

AKKERANDOORN – eenjarig, groeit nog wel eens in een moestuintje; blekere roze bloem dan andere andoorns

BEVERTJES – in niet intensief gebruikte hooilanden en soms in bermen, opvallende trillende bloei-aartjes

DAUWNETEL – onderscheidt zich van andere hennepnetels door de grotere gele bloem en de paarse middenslip met dunne witte rand; soms in akkers/akkerranden

DRAADEREPRIJS – tot voor enkele jaren wel eens in een (vaak) gemaaid gazon, maar ik zie ze maar weinig meer

GEOORD HELMKRUID – lijkt op Knopig helmkruid, maar heeft een breed gevleugelde stengel; de onderste bladen hebben zijlobben aan de top van de bladsteel, net onder het eigenlijke blad; groeit hier en daar in slootkanten richting IJssel.

GOUDHAVER – aartjes met lange kromme naalden en een glanzend geelachtige kleur; vroeger nog wel eens in de bermen van de Veluwsedijk, al enkele jaren niet meer gezien

KRUISBLADWALSTRO – voorheen langs heggen op de IJsseldijken

LIDSTENG – groeit in/aan ondiep water, lijkt op een paardenstaart, maar heeft geen sporen, maar kleine groenige bloempjes in de bladoksels

RUIGE KLAPROOS – lijkt op Gewone en Bleke klaproos, maar de bloem is kleiner, heeft een zwarte vlek aan de voet van het kroonblad, de knotsvormige vrucht heeft enkele lange (gekromde) haren

RUIGE WEEGBREE – voorheen bekend van de taluuds op de IJsseldijken

WINDHALM – een grassoort met wijd uitstaande bloeiwijze; is deze soort met het verdwijnen van de graanakkers ook verdwenen?

Bovenstaande soorten zijn inmiddels allemaal min of meer zeldzaam geworden in onze omgeving. Sommige lijken zelfs verdwenen!

Weet je een vindplaats, stuur me een mailtje, bij voorkeur met nauwkeurige gegevens over de vindplaats en zo mogelijk met een foto.

Egbert de Boer (edeboer008@planet.nl)

Excursie naar Samerott op zaterdag 22 april 2023

Tekst & foto's Ger Breman

Na zes jaar bezoeken we als plantenwerkgroep deze plek opnieuw, voor enkelen is dit bezoek de eerste keer.

Deelnemers: Hetty Verstraaten, Wietske Jansen, Margriet Maan, Mariet van Gelder, Pim van der Knaap, Jan Hofstede, Lucie Wessel, Ger Breman.

Vanaf de carpoolplaats Vaasen rijden we in alle rust in vijf kwartier naar de bestemming, ongeveer 20 km over de grens bij Oldenzaal.

Het is even puzzelen en graven in het geheugen om een geschikte ingang op te zoeken waar we ook de auto's kunnen parkeren. Uiteindelijk hebben we een routeplan klaar en het blijkt dat we op dezelfde plek aankomen als in 2017. Er is ruimte genoeg voor onze twee auto's. Er blijken meer bezoekers te zijn waarmee we bij de ingang wat uitwisselen. We worden, onder andere, attent gemaakt op enkele te vinden soorten, maar al bij het startpunt voelen we ons al onder de indruk van de vele soorten die daar al staan.

Viooltjes staan overal en worden gelijk kritisch onder de loep genomen. Met het blote oog is eigenlijk al goed te zien dat het bijna alle exemplaren van het Donkersporig bosviooltje (*foto rechts*) betreft. Op de meeste plekken in Nederland is het Bleeksporig bosviooltje de meest voorkomende soort. Ook die vinden we vandaag.

De meesten kennen de Gele dovenetel, gekweekt, verwilderd en zich op grote oppervlakten in de schaduw handhavent. De vorm bij de ingang van het bosgebied waar Pim ons op wijst draagt de naam *Lamium subsp. galeobdolon*. Specialistenwerk, lees het hele verhaal in de flora.

Op diezelfde plek staat de Holwortel, in volle bloei. We gaan nog even in op de verschillen van deze stinzenplant met de Vingerhelmbloem. Iets verderop het bos in bloeit een vroege Boterbloem met ook hier wat onregelmatig gevormde kroonbladen: de Gulden boterbloem.

Deze is niet algemeen, maar in Zwolle bloeit hij langs enkele stadsgrachten en ook langs de Vecht tussen de Kievitsbloemen.

We worden door enkele wandelaars geattendeerd op het Muskuskruid. We vinden veel bloeiende exemplaren, soms meerdere m² bedekkend (*foto links*).

Naast een bijna bloeiende Tweestijlige meidoorn vinden we ook (de nog niet bloeiende) Eenstijlige meidoorn. De verschillen, dus één of twee stijlen, zijn mooi te zien bij bloeiende planten, maar vandaag dus nog niet. Wel zijn ze nu te herkennen aan het verschil in bladvorm.

Waarom is dit zo'n prachtig gebied?

Voorin onze flora staat een hoofdstuk over de verspreiding van wilde planten in Nederland en wordt een typering gegeven van de plantendistricten. Ons Gelders Pleistocene district heeft overeenkomsten met het gebied dat we vandaag bezoeken, maar er zijn ook opvallende verschillen die juist deze excursie zo de moeite waard maken. Het Subcentreuroop district in het oosten en zuidoosten van Nederland kenmerkt zich door de meer soortenrijke

bosflora van vooral Midden-Europese soorten, die in de andere Pleistocene districten vaak uitgesproken zeldzaam zijn. Samerott reken ik vandaag redelijkerwijs ook tot dit Subcentro-europese district. En wat zien we hier? Een overvloed van juist die soorten die zo typerend zijn voor dit district. De meeste van de in de flora genoemde soorten komen we vandaag tegen.

Een typische bosplant die ik nog nooit op de Veluwe heb aangetroffen is het tweehuizige Bosbingelkruid, soms met vele vierkante meters de bodem bedekkend. Toch wel een heel andere verschijning dan het bekende en verwante Tuinbingelkruid.

Veel planten staan in bloei, daar zijn de omstandigheden ook het gunstigste voor doordat de bomen nog niet vol in blad staan. Enkele nog niet bloeiende typische soorten worden wel gevonden: Bosereprijs, Bosgierstgras, Dalkruid en het in knop staande Eenbloemige Parelgras (1).

Bij enkelen van ons is bekend dat hier de Schedegeelster staat (2). Om die te zien moeten we wel van het pad af en een greppel oversteken. Deze illegale actie kost sommigen toch wel wat moeite, maar eenmaal oog in oog met de fraai bloeiende soort lijken we geen reserves meer te voelen. Plotseling echter staat er een groen geklede veldwachter die ons erop wijst dat we verkeerd bezig zijn. Hier past alleen maar een ruitertlijk toegeven dat we fout zitten (gelopen zijn) met ons uitstapje buiten de paden. In gebroken Duits en iets beter Engels verontschuldigen wij ons en druipen af in de aangewezen richting. We realiseren met deze coulante benadering geluk te hebben gehad. Toch is er ook de gedachte dat ik net op tijd een mooie opname van de Geelster heb gemaakt en we ook nog een paar bloeiende Slanke sleutelbloemen hebben "meegenomen" als een heimelijk genoegen.

We komen veel Eenbes tegen (3) die bepaald niet alleen staat. De glanzende zwarte vruchten die voor de benaming zorgden zijn er nu nog niet, maar wel de even fraaie symmetrische bloemen.

We vinden massaal opkomende kiemplanten die direct aan een Springzaad doen denken. We denken aan de soort die in dit vochtige milieu het best op de plek is: het Groot springzaad. Daar houden wij het uiteindelijk op.

Sommigen ruiken een uiengeur. Anderen zien een groepje mensen grote bladeren verzamelen en de conclusie is dat er Daslook in de directe omgeving groeit. De eerste exemplaren staan in bloei. Binnen twee weken zal het een geurende witte bloemenzee zijn.

Enkele muursoorten komen we tegen: Grote muur, de alledaagse Vogelmuur, de minder gewone Bosmuur en de bijzondere Heggenvogelmuur (4).

De laatste soort heeft tien meeldraden als een belangrijk determinatiekenmerk. Ik vond een exemplaar waar bij de ene helft het stuifmeel zichtbaar was en van de andere de helmhokjes nog gesloten waren.

Het Eiken Haagbeukenbos (met de wetenschappelijke naam *Stellario-Carpinetum*) waar we vandaag middenin zitten is een voorbeeld hoe plantengemeenschappen kunnen worden ingedeeld. Dit classificeren is een onderwerp uit de Plantensociologie. Het boek "Plantengemeenschappen van Nederland" van onder andere Joop Schaminée is een van de weinige boeken over dit belangrijke onderwerp.

In het midden van het bos stond tot aan het eind van de 19e eeuw de "Rabenbaum". Deze boom was omgeven met sagen en gebeurtenissen uit vroeger tijden en was gewijd aan de Germaanse God Wodan, op wiens schouders twee raven zaten en Wodan van advies dienden. De boom

speelde een rol in het verhaal van "Anna Holmer und den Wiedertäufern" (Een stukje kerkgeschiedenis, nota bene. Erg interessant, op internet is er genoeg informatie over te vinden).

In 1798 verloor de Rabenbaum zijn kruin tijdens een storm. En de rest van de boom heeft het ook niet gehaald. Er is een vervangende Eik geplant met daaromheen een zitbank die de omtrekken van de oude aangeeft. Verder herinnert een metalen afbeelding van een Raaf aan de geschiedenis.

Het begrip Malebossen zal de meesten bekend zijn als ook Veluws gebruik. Ook dit bos heeft zo'n achtergrond. Bij de ingang staat een bord waarop de verschillende percelen zijn aangegeven.

In de tabel zijn de belangrijkste planten genoemd. De meest algemene, niet relevante soorten heb ik weggelaten. Ook de enige vlinder staat genoteerd. En met dank aan Lucie enkele andere levensvormen zoals Roesten, die meestal een specifieke gastheer hebben.

Ik kijk terug op een dag waarop alles meezaat. De vele soorten, het weer, het uitwisselen met (en leren van) elkaar en de ontspannen manier waarop dat heeft plaatsgevonden en we het moois hebben gedeeld.

Planten			
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Bleeksporig bosviooltje	<i>Viola riviniana</i>	Heggenvogelmuur	<i>Stellaria neglecta</i> Weihe
Bosbingelkruid	<i>Mercurialis perennis</i>	Holwortel	<i>Corydalis cava</i>
Bosereprijs (vegetatief)	<i>Veronica montana</i>	Hulst	<i>Ilex aquifolium</i>
Bosgierstgras (vegetatief)	<i>Milium effusum</i>	Kleine gele dovenetel ?	<i>Lamiastrum galeobdolon</i> subsp. <i>galeobdolon</i>
Bosmuur	<i>Stellaria nemorum</i>	Kraailook	<i>Allium vineale</i>
Boszegge	<i>Carex sylvatica</i>	Lievevrouwenbedstro (vegetatief)	<i>Galium odoratum</i> (L.) Scop.
Dalkruid	<i>Maianthemum bifolium</i>	Look zonder look	<i>Alliaria petiolata</i>
Daslook	<i>Allium ursinum</i>	Maarts viooltje	<i>Viola odorata</i> L.
Donkersporig bosviooltje	<i>Viola reichenbachiana</i>	Muskuskruid	<i>Adoxa moschatellina</i> L.
Eenbes	<i>Paris quadrifolia</i>	Ruige veldbies	<i>Luzula pilosa</i> (L.) Willd.
Eenbloemig parelgras	<i>Melica uniflora</i> Retz.	Schaafstro	<i>Equisetum hyemale</i> L.
Eenstijlige meidoorn	<i>Crataegus monogyna</i>	Schedegeelster	<i>Gagea spathacea</i> Salisb.
Gevlekte aronskelk	<i>Arum maculatum</i> L.	Slanke sleutelbloem	<i>Primula elatior</i> (L.) Hill
Gewone vogelmelk (vegetatief)	<i>Ornithogalum umbellatum</i> L.	Tweestijlige meidoorn	<i>quercus robur</i>
Groot springzaad (vegetatief)	<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	Wilde kardinaalsmuts	<i>Euonymus europaeus</i> L.
Grote muur	<i>Stellaria holostea</i>	Wilde lijsterbes	<i>Sorbus aucuparia</i>
Gulden boterbloem	<i>Ranunculus auricomus</i> L.	Witte klaverzuring	<i>Oxalis acetosella</i> L.
Haagbeuk	<i>Carpinus betula</i>	Zomereik	<i>Quercus robur</i>
Hazelaar	<i>Corylus avellana</i>		
Schimmels			
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Bijzonderheden	
Anemoon-ruitroest	<i>Tranzschelia anemones</i>	op Bosanemoon	
Muskuskruid-springzaadroest	<i>Puccinia argentata</i>	op Muskuskruid	
Muurbrand	<i>Ustilago stellariae</i>	op Heggenvogelmuur	
Veelhuizige populierenroest	<i>Melampsora populnea</i>	op Bosbingelkruid	
Dagvlinders			
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam		
Grote vos	<i>Nymphalis polychloros</i>		

Hartje zomer. In Het Woudhuis ten oosten van Apeldoorn staan de bermen vol bloeiende planten: Koekoeksbloem, Witte en Rode klaver, Kruipende en Scherpe boterbloem, Duizendblad, Bosandoorn en de nog net niet bloeiende Brede wespenorchis s.s. Als ik door mijn wimpers gluur, zie ik een prachtig pointillistisch kleurenspeel. Sinds 2020 beheert Natuurmonumenten dit landgoed met brede lanen, houtwallen, singels, poelen en het plasdrasgebied Het Schol en Harry's plas (vernoemd naar de Apeldoornse Harry Voss, pionier op het gebied van de paddentrek).

Vlinders zuigen nectar en vliegen snel van Bramen naar Akkerdistels en Koninginnenkruiden. Op de Echte valeriana zit een Gevlekte smalboktor uitdagend te snoepen. "Zien jullie me wel?"

Een Kleine rode weeschildkever verplaatst zich langzaam tussen een Smalle en Grote weegbree. Rupsen van de Sint-jacobsvlinder hebben hun waardplant, Jakobskruid, bijna helemaal kaal gevreten. Massaal rukken de geelzwart gestreepte zebra's op naar het volgende slachtoffer. Er is volop voedsel voor iedereen.

Ook voor de Gewone kruisbloemgalmug die als larve in de bloemgal op zijn uitverkoren waardplant Akkerkers zit. De gastheer vormt zijn voedselvoorraadkast en veilige woning tegen predatoren. De larven van galmuggen zuigen de plantensappen van Akkerkers op om eiwitten te betrekken. Deze worden gedeeltelijk afgebroken en vervolgens weer in de plant gebracht. De plant reageert hierop met galvorming.

De groene, ei- of flesvormige Gewone boerenwormkruidgalmug is eveneens uiterst kieskeurig en heeft een parasitaire, symbiotische relatie met geel bloeiend Boerenwormkruid, zoals de naam al indiceert.

De Havikskruidgalwesp gebruikt Havikskruid als kraamkamer voor de voortplanting en legt met haar legboor eitjes in stengels waardoor enorme, roze gekleurde zwellingen ontstaan. Aan de buitenzijde van de uitstulping, die op een vulkanische uitbarsting

lijkt te staan, ontstaan donzige, witte haren. Deze larve scheidt eveneens gal inducerende stoffen af. Aanvankelijk is de galbehuizing vrij zacht. Daarna verhardt deze. De kleur verandert van roze naar groen en bruin.

Als het met de planten niet goed gaat, heeft dit ook gevolgen voor de larven.

- 1) Gewone kruisbloemgal
- 2) Gewone boerenwormkruidgal
- 3) Havikskruidgal

Abnormale weefseluitstulpingen vallen op en manen tot stilstand. De exorbitante woekeringen roepen tegelijkertijd nieuwsgierigheid, verwondering en veel vragen op. Wat is hier aan de hand? Hoe verloopt de interactie tussen een gal en plant (of boom). Wanneer accepteert een plant een gal? Hebben planten en bomen ook verdedigingsmechanismen tegen deze indringers? Wie heeft er vooral baat bij dit ingenieuze systeem?

Samengevat scheiden eieren of larven van vliegen, muggen, mijten, luizen of wespen stoffen af die gallen veroorzaken. De blad-, bloem-, knop-, meeldraad-, schors-, stengel- en wortelgallen zijn wonderlijke woekeringen en fraaie vervormingen.

Hier en daar staan plukken Struik- en Dophei. Een Tamme kastanje bloeit. Dubbelloof staat aan de rand van een ven. Boven het stilstaande water dartelen juffers en scheren libellen. Eén rustende libel op een tak valt me op. Omdat ik deze libel niet meteen op naam kan brengen, maak ik twee foto's. Thuis breng ik de onbekende libelle op naam: Gevlekte witsnuitlibel.

Op de bovenkant van een veernervig, golvend en licht glanzend Beukenblad zitten harde, uivormige, roze gallen. Bijnaam: Tepelgallen. De 5-10 mm hoge en aan de basis 3-5 mm brede, kale, dikke gallen zijn van Beuken-galmuggen, één van de grootste galmuggen in Europa. In elke gal woont een larve. De naar boven puntig uitlopende, gladde gallen verkleuren van groen naar rood en laten los, zodra het blad in de herfst vergeelt. De larve of pop overleeft en overwintert op de grond. In het voorjaar (eind maart, begin april) komen de galmuggen tevoorschijn. Ze leggen eitjes op de knoppen van Beuken. Na het uitkomen van de eitjes beginnen de larven aan het beukenblad te eten.

Meestal heeft het gal veroorzakende organisme alleen voordeel bij de gallen en bij de waardplant nadelen. Verminderde vitaliteit, vertraagde groei of het uitblijven van bloei en zaadvorming zorgen voor een slechtere gezondheid van de gastheer.

Bladgallen heb je in vele verschijningsvormen, soorten, maten en kleuren. De Esdoornagalwesp is afhankelijk van de Esdoorn. Aan de onderkant van Zomereikbladeren parasiteren Galappelwespen in groengele galappels. In de herfst kleuren deze ronde, ietwat stoppelige ballen rood en zijn soms niet te onderscheiden van echte appels. Je zou er zo een hap van nemen. Vervolgens verkleurt de galappel, lijkt te gaan rotten en wordt bruin.

De Galappelwesp profiteert niet alleen van de Zomereik. Zestig symbionten hebben de Eik als favoriete waardboom, waaronder de Knikker-, Knopper-, Eikenstuit-, en de zeldzame Egel- en Ramshoornagalwesp.

- 1) *Beukengal*
- 2) *Esdoorngal*
- 3) *Galappel*

De soms extravagante vorm van de gal is regelmatig richtinggevend voor de naam: beurs- (bijv. op ereprijs), blaas- (bijv. op els), buidel- (bijv. op iep), hoorn-, knobbel-, spiraal- (bijv. op Italiaanse populier), satijnknoop-, lens- en de beeldschone rozenmosgal.

Knikkergal

Ramshoorngal

Rozenmosgal

Egelgalwesp

De mosgal, slaapappel of bedeguaar (= scherp gedoornde) zijn andere namen voor rozenmosgal. In het centrum van de gal zitten enige tientallen kamers, elk met een larve. Soms zijn de kamers met elkaar vergroeid. De gallen kunnen op verschillende delen van de roos voorkomen, zoals aan het eind van een tak, maar ook op diverse onderdelen van een bloem (kelk- of kroonbladeren, meeldraden) of rozenbottel. De Rozenmosgalwesp prefereert droge zomers met een gemiddelde temperatuur van minimaal 18 graden Celcius en zwakke waardplanten. Vandaar dat ik deze vorm steeds vaker zie. Dit jaar zelfs in de eigen tuin. Voor het bestuderen van gallen hoef ik dus niet de wijde wereld in te gaan. Dicht bij huis valt meer dan genoeg te ontdekken.

Bronnen: IVN-Apeldoorn; Grosscurt, A. (2017). *Plantengallen*. KNNV Uitgeverij.

Zwartwitte bokaalkluifzwam

Tijdens een fietstochtje over de Dellen op zondagmiddag 16 april werd ik verrast door de vondst van mij onbekende paddenstoelen. In de berm naast het fietspad zag ik diverse zwartbruine zwammen.

Natuurlijk foto's gemaakt en met de zoek app op de telefoon kwam er wel een oplossing, maar deze gaf geen 100 procent zekerheid. Thuisgekomen foto's doorgestuurd naar Menno. Menno is samen met Lucie op maandag naar de betreffende locatie gegaan, zij vonden nog meer exemplaren en na microscopisch onderzoek zijn de zwammen op naam gebracht.

Het gaat hier om de Zwartwitte bokaalkluifzwam (*Helvella leucomelaena*), deze soort staat op de Rode lijst en is kwetsbaar. Het buitenoppervlak is zwartbruin terwijl de steel wittig is. Het vruchtlichaam is 3 tot 6 cm, de hoed bokaalvormig, later vlak uitgespreid met ingescheurde rand.

Het is een soort van het voorjaar, die op de Veluwe gevonden wordt langs oude schelpenpaden bij Grove den. De fietspaden zijn tegenwoordig voorzien van betonplaten, maar nog steeds zijn er schelpen en resten ervan te zien in de berm. Ik zelf ben na deze vondst nog meerdere malen op pad geweest op de Dellen en heb nog zeker 5 andere locaties gevonden met deze zwammen en alle inderdaad in de berm van de fietspaden.

Tekst & foto Jenneke Kamphuis

Programma werkgroep paddenstoelen

Het komende kwartaal is voor de werkgroep paddenstoelen altijd een actieve periode. We hebben de nodige inventarisaties en ook de determinatie-avonden komen er aan. Hier het programma:

Inventarisaties

zaterdag 29 juli
zondag 13 augustus
vrijdag 25 augustus
zaterdag 2 september
zondag 10 september
vrijdag 15 september
zondag 24 september
zondag 1 oktober
vrijdag 6 oktober
zondag 15 oktober
zondag 22 oktober
vrijdag 27 oktober
zaterdag 4 november
zondag 12 november

Locatie

Kloosterbos
Schaveren
Motketel
Begraafplaats Norelbos
Molecaten
Cannemburch tuin
Vosbergen
Erf van Daendels
Korte Broek
Natuurpad Heerde
Majuba
Hoogwatergeul
Woesterberg
Ambtsbos

Zaalbijeenkomsten

dinsdag 5 september WIOS gebouw
dinsdag 10 oktober WIOS gebouw
dinsdag 7 november WIOS gebouw

Inventarisatie in Vossenbroek Foto Joke van Litsenburg

Waarschijnlijk wijzigen nog enkele locaties, maar dat geef ik nog door. De meest actuele informatie staat altijd in de agenda op de website.

Herman Snoek

Ga voor het programma van de overige werkgroepen naar de Agenda op de website, waar de meest actuele informatie is te vinden: epe-heerde.knnv.nl/agenda

Tijdens de 1000-soortendagen op 28 en 29 april in Tongeren, werden de nodige vondsten gedaan, die na afloop door de verschillende werkgroepen werden gepresenteerd. Op de foto's enkele van deze waarnemingen.

1) Vuurjuffer	11) Gewone pad
2) Ronde zonnedauw	12) Blauwzwarte schallebijter
3) Citroenvlinder	13) Oranjetipje
4) Kortschildkeverwants	14) Grauwe gans
5) Wesp spin (ei)	15) Veenmosgrauwkop
6) Slanke driehoekszweefvlieg	16) Gele veenzweefvlieg
7) Grote kaardespinn	17) Bloedrode kniptor
8) Zandhagedis	18) Voorjaarsmestkever
9) Gewone nachtwolfs spin	19) Grote groene sabelsprinkhaan (nimf)
10) Bosmestkever	20) Zwarte weglak

Foto's: Henk van Woerden, Hilde Ham, Harry Rijken, Ten Gevers, Maud Berens, Joke van Litsenburg

Echte zonzanbidders!

Tekst Hilde Ham

Foto's Edo Kreuzen

Een aangename verrassing. Gerard Plat geeft op de insectenwerkgroepavond (21 maart 2023) een presentatie: "Overeenkomsten en verschillen tussen libellen en juffers". Eerlijk gezegd is mijn parate kennis na de wintermaanden behoorlijk weggezaakt. Op deze avond wordt die rijkelijk opgehaald.

'Wie heeft wel eens een libel zien lopen?' vraagt Gerard tussen neus en lippen door. Iedereen hult zich in stilzwijgen. Denkt razendsnel na. 'Heb ik ooit weleens een libel zien lopen? Waar? Wanneer? Hoe?'

'Een libel loopt niet,' zegt hij half en half lachend. 'Poten dienen in hoofdzaak om prooien te vangen en om zich te ankeren in rustpositie. Af en toe gebruiken ze poten om in een plant te klimmen.'

'Bedankt voor de leerzame avond. Kun je de presentatie opsturen?' vraag ik aan Gerard, terwijl ik mijn jas aantrek.

'Nee. Ik weet niet hoe dat moet. Daar heb ik geen verstand van.'

'Ok. Helder. Geen probleem.'

Een libel zwemt ook niet, constateer ik grinnikend in de auto op weg naar huis. Vanuit didactisch perspectief geeft Gerard het 'juiste' antwoord. Ik moet zelf op zoek gaan naar verschillen en overeenkomsten. Daar leer ik het meest van. Dus ga ik meteen voortvarend aan de slag. Lees. Schrijf. Kijk. Vergelijk. Schrap. Pluis websites uit. Zoek foto's.

Libellen en Juffers

Geelvlekheidlibel

Maanwaterjuffer

Geleedpotigen. Vleeseters: vliegen, vlinders, andere libellen, waterdierpjes. Amfibisch. Lichaam is opgebouwd uit een kop (met facetogen, monddelen en antenne of sprieten), borststuk (met vleugels) en achterlijf (met segmenten, geslachtsorganen, darmuiteinde, legboor). Zes poten. Ontwikkelen zich via vervellingen (soms tot 15 maal). Onvolledige gedaanteverwisseling (metamorfose): ei, larve (nimf), imago.

Ei: Wordt op planten of in het water afgezet/gelegd.

Larven/nimfen: Jonkies. Predatoren. Kannibalistisch. Eten waterbewoners (insecten, visjes, kikkervisjes, soortgenoten). Leven lang in het water. Groeien en vervellen meerdere keren onder water. Zodra de larve klaar is voor metamorfose, verlaat hij het water. Klimt enkele tientallen centimeters omhoog. Werpt zijn larvehuid af (uitsluipen). Begint aan zijn volwassen leven.

Imago's: Volwassenen. Geslachtsrijp. Leven kort op het land en in de lucht. Vliegtijd: begin mei tot eind oktober. Zijn fanatiek territoriaal tijdens voortplanting. Patrouilleren om geclaimd paringsgebied te beschermen.

De Kamasutra-achtige paring verloopt in stadia:

1. **Voorspel.** Man brengt een spermapakketje vanuit zijn geslachtsorgaan over naar een holte aan de voorkant van zijn achterlijf (indirecte inseminatie).
2. **Tandenvorming:** hofmakerij of agressieve overval? Man op 'zitpost' zoekt vrouw. Verjaagt concurrenten. Pakt met perfect passende grijpers een voorbijvliegende partner achter haar kop.
3. **Copula of hartvormig paringswiel.** Elastische vrouw buigt achterlijf naar de manlijke holte met sperma en ontvangt de zaden in haar geslachtsorgaan (uitgestelde bevruchting).
4. **Bevruchting en afzetten/leggen van eieren.** In het water of op waterplanten door op en neer dansende vrouw

Tussen alle acrobatische voortplantingsrituelen door zijn libellenmannen in staat om met hun penis sperma van voorgangers te verwijderen, voordat ze zelf opnieuw met een vrouw paren. De 'spermaschraper' van de sterkste, sluwste of optimaal aangepaste libel staat garant voor nakomelingen. Zodra de soort voor uitsterven is behoed, zit het korte, aardse bestaan van imago's erop. Onherroepelijk gaan ze dood.

Tandem Vuurjuffers

Copula Paardenbijters

Larvehuidje Viervlek

De naam 'libel' is afkomstig van het Latijnse woord 'libellula', dat verwant is aan 'libra' (weegschaal). Dit slaat op de rechte T-vormige lichaamshouding van de dieren tijdens het vliegen. Engelsen spreken over Dragonfly (Drakenvlieg).

Orde Odonata (insectenorde die alle libellen omvat)

Orde Anisoptera (ongelijkvleugeligen)	Orde Zygoptera (gelijkvleugeligen)
'Echte' Libellen	Juffers
Fors, groot, robuust, gedrongen	Teer, klein, slank
Poten: functioneren als vangkorf	idem
Grote ogen: staan dichtbij elkaar bovenop vrij grote kop	Kleine ogen (halfbol/bijna op steeltjes): staan ver uit elkaar aan weerszijden van de kleine kop
Stevige vleugels; zeer snelle jagers	Kwetsbare vleugels; vliegen rustiger
Achterelevleugels breder dan voorvleugels; vliegen virtuoos en behendig	Voor- en achterelevleugels gelijk; vliegen trager
In rust: vleugels staan open/gespreid	In rust: vleugels liggen gevouwen langs het lijf
5 Families: Glazenmakers, Koren- en Rombouten, Bron- en Glanslibellen.	4 Families: Beek-, Pantser-, Water- en Breedscheenjuffers.
Achterlijf bestaat uit 10 segmenten	Achterlijf: lang en dun
Pterostigma niet dooraderd	Pterostigma dooraderd bij Beekjuffer
Drie grijpers (geslachtskenmerk)	Vier grijpers (geslachtskenmerk)

Witsnuitlibellen: familie Korenbouten ('Echte libellen').

De Habitatrichtlijn van de Europese Unie geeft aan welke soorten en natuurgebieden door alle lidstaten beschermd moeten worden. Op de Veluwe wordt de Gevlekte witsnuitlibel gevolgd in Natura 2000-gebieden. Rond twee vennen op de Tongerense heide zijn monitoringsroutes uitgezet om aantallen te tellen. Hoogste tijd om de determinatiekenmerken van witsnuitlibellen in kaart te brengen. Elk detail telt. De plaats, grootte en kleur van het pterostigma. Patroon van vleugelcellen. Kleurvlekken op het achterlijf (afhankelijk van leeftijd en geslacht). Achterlijfsaanshangselen.

In mijn veldgids Libellen van Europa staan vijf witsnuitlibellen: de Gevlekte, Noordse, Oostelijke, Sierlijke en Venwitsnuitlibel. De Oostelijke en Venwitsnuitlibel prijken hoog op mijn verlanglijstje.

Gevlekte witsnuitlibel

Noordse witsnuitlibel

Sierlijke witsnuitlibel

De zeldzame Gevlekte witsnuitlibel is robuust en uit de kluiten gewassen: 32-39 mm. Met brede, variabele kleurvlekken op het achterlijf. Vlek op segment 7 is groot en geel. Vlekken S4-6 bij man roodbruin. Bij vrouw geelbruin. Achterlijfsaanhangselen en pterostigma: donker/zwart. Verwarring met andere witsnuitlibellen is mogelijk. Foto's helpen bij het definitief vaststellen van deze soort.

Afname van verzuring leidt tot gestage toename van de soort. In de Weerribben concurreren Sierlijke witsnuitlibellen met de Gevlekte en nemen hun plekken over.

De Gevlekte witsnuitlibel staat op de Rode lijst van IUCN als niet bedreigd (2013). Op de Nederlandse Rode lijst gold de soort in 2004 nog als bedreigd. Sinds 2015 is de status veranderd in 'kwetsbaar'.

Met de Noordse witsnuitlibel (31-38 mm) gaat het de laatste jaren niet goed. Hij is meer dan gehalveerd in verspreiding en op veel plekken zijn de aantallen ook sterk afgenomen. Met name in Zuid-Nederland is dit een zeldzame soort aan het worden.

Bij de man is de verdikte voorrandader geel en het verdikte pterostigma roodbruin. De achterlijfvlakken zijn eerst oranje en later rood. De achterlijfsaanhangselen zijn zwart. Bij de vrouw is de vlek op S4 meestal smaller dan die op S7.

De Sierlijke witsnuitlibel is inmiddels talrijk. Aantallen stabiel. Staat niet meer op de Rode lijst. Grootte 33-37 mm. Achterlijfbasis grijsblauw berijpt. Op S7 hooguit met een zeer klein vlekje met duidelijke, knotsvormige verbreding. Achterlijfsaanhangselen wit (beide geslachten).

Tijdens de 1000-soortendagen in 2023 verkennen we alvast de twee vennen en monitoringsroute op de Tongerse heide. Gerard Plat geeft tekst en uitleg over het telproject (de methode en periode) van de Gevlekte witsnuitlibel dat van half mei tot half juni loopt. Tegelijkertijd speuren we of er al Vroege glazenmakers, Gewone oeverlibellen of Platbuiken, boven, over of langs de vennen helikopteren. Helaas. Weinig zanaanbidders. Daarvoor is het nog té koud en té vroeg in het seizoen. Wel jagen Vuur- en Bruine winterjuffers op insecten. Daarmee is de lente definitief doorgebroken.

Terwijl we terug slenteren naar Anna's Hoeve op Landgoed Tongeren, verwonderen we ons over een Zandhagedis die tussen de benen van Herwin door glipt; een Ringslang die een Gewone pad verschalkt; twee Reeën die vers gras grazen. Tot slot noteren we een Citroenvlinder, Daggauwoog, Kleine vuurvlied, Groentje en Oranjetipje.

Met dank aan Gerard Plat voor het kritisch doorlezen van de tekst.

Bronvermelding: Vlinderstichting.nl/libellen

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Indien onbestelbaar retour: Norelholtweg 4, 8161NA EPE

